

Abraham Ortelius

Autor: Xavi Mir

Data de publicació: 14-05-2010

Uns hipotètics orígens valencians per al cosmògraf Abraham Ortelius.

Abraham Ortelius (Anvers, 1527-1598) és un reconegut cartògraf i cosmògraf flamenc del qual tenim referència a diverses obres de consulta en línia, des de la nostra Enciclopèdia Catalana fins a l'Enciclopèdia Catòlica passant per la Deutsche Biographie o el web Famous Belgians per posar-ne només tres o quatre exemples. Se'l coneix, sobretot, pel Theatrum Orbis Terrarum (1570) i per haver estat geògraf oficial a la cort de Felip I de Catalunya-Aragó i II de Castella.

Hi ha unanimitat a considerar el nom Ortelius com a adaptació llatina del seu nom original, però curiosament aquest nom original no genera, en absolut, el mateix consens. A l'esmentada Enciclopèdia Catalana mateix, per exemple, ens diuen que pot ser Oertel o Wortel. I de fet, el cognom deu haver-se prestat a certa confusió perquè a Das gelehrte Teutschland, un diccionari d'escriptors de Georg Christoph Hamberger, Johann Georg Meusel i Johann Samuel Ersch publicat el 1784 i disponible a Google Books, llegim que l'entrada dedicada a von Oertel ?i fixem-nos que s'hi introdueix un altre element amb aquest von?esmena l'edició anterior en què figurava com a Ortell, Abraham Jakob. Literalment hi llegim: "In der vorigen Ausgabe unrichtig von Ortell" (en l'edició anterior erròniament von Ortell). Error? Podria ser un error o una confusió, però la prudència o la desconfiança poden esdevenir bons aliats a l'hora d'intentar saber per quin motiu existeix aquesta confusió i quines són les formes que el nom va adoptar a l'època. Mentre espero el moment en què em sigui possible i rendible desplaçar-me a altres indrets que em permetin aprofundir en la investigació, a la xarxa hi ha diverses referències que permeten avançar-hi.

A l'Enciclopèdia Catòlica llegim que "His family came from Augsburg, wherefore Ortelius frequently referred to himself

as 'Belgo-Germanus'". (La seva família venia d'Augsburg, per la qual cosa Ortelius sovint es referia a si mateix com a mig belga i mig alemany.) Segons The Scots Magazine And Edinburgh Literary Miscellany (gener de 1805), que a la pàgina 30 ens ofereix el capítol "Life of Abraham Ortel [sic], Geographer to Phillip II", cap al 1460 William Ortel va deixar la seva ciutat natal d'Augsburg per anar cap a Anvers. Va morir el 7 de gener de 1511 deixant com a únic hereu el seu fill Lleonard Ortel. Aquest Lleonard va tenir dues filles i un fill; el fill era Abraham, nascut el 2 d'abril de 1527. Tot i que ens podria sobtar retrobar el cognom Ortel en una obra de 1805 quan a l'obra de 1784 esmentada al paràgraf anterior es corregia per von Oertel, en realitat ?i podem llegir-ho en una nota al peu de la pàgina 30? es tracta d'una traducció anglesa de finals del segle XVI i que recuperen perquè pensen que l'original ja no es troba a les impremtes ni a les llibreries.

En tot cas, i pendent de noves comprovacions que certifiquin que no som davant d'una biografia fictícia o inventada, els orígens d'Abraham Ortelius situen el seu avi William ?Guillem per a nosaltres? a Augsburg ?i, aleshores, potser Wilhelm i no William per als alemanys?, cosa que ens dóna una pista per a futures investigacions in situ. Augsburg té un arxiu municipal on no hauria de ser gaire difícil trobar algun rastre de la família tenint en compte el que podem llegir en algunes de les biografies esmentades. És el cas, per exemple, del web Famous Belgians esmentat al primer paràgraf, on ens diuen que era "a member of the influential Ortelius family of Augsburg". Si tan influent era la família, doncs, és probable que algun acadèmic, algun erudit o algun mer afeccionat n'hagi fet objecte d'algun llibre o d'algun article en alguna revista. Després que les meves cerques en diversos catàlegs donessin com a únic resultat les obres de geografia i cartografia d'Abraham sense que pogués obtenir un sol indicatiu de la família ?potser atès el meu insuficient domini de la llengua i dels recursos del país?, em vaig decidir a escriure un correu electrònic a l'arxiu en qüestió, la resposta al qual va ser que no hi havia res publicat sobre el tema i que havia d'anar a Augsburg a consultar personalment la documentació de l'arxiu que em calgués, amb el desafortunat agreujant que el servei roman temporalment tancat.

Tenint en compte aquests orígens alemanys pendents de contrastar a l'arxiu, em sorprèn que alguns webs reproduïxin un text on s'afirma: "Ortelius was the Latin version of his real Dutch name Ortel." (Ortelius era la versió llatina del seu nom neerlandès real Ortel.) És obvi que si acabem de veure que l'origen de la seva família, i per tant del seu cognom, era alemany, no podia pas ser neerlandès.

Entre 1812 i 1817, Alexander Chalmers [wikipedia] va publicar els 32 volums del General biographical dictionary. Al volum 23 (publicat el 1815 i disponible a Google Books) hi trobem l'entrada corresponent a Abraham Ortelius. Chalmers ens diu, entre altres coses, que l'avi d'Abraham, William Ortelius, és qui va abandonar Augsburg per establir-se a Anvers el 1460 i morir-hi el 1511. Hi va deixar un fill, Lleonard, del qual va néixer Abraham el 1527. L'article inclou quatre fonts abreujades que presenten un cert grau de dificultat. Concretament les referències tercera i quarta em resulten indesxifrable i il·localitzable respectivament, mentre que de les dues primeres n'he pogut treure més informació.

La primera referència correspon a la Bibliotheca Belgica de Foppens (editada el 1623 en 8 volums i disponible a Google Books en l'edició de Brussel·les de 1739). Abraham Ortelius hi enceta el primer volum perquè les entrades de l'obra no estan ordenades per cognoms sinó per noms. Una de les coses que sorprèn d'aquest diccionari és que, a diferència del que hem anat llegint fins ara, assegura que el pare d'Abraham no era Lleonard sinó Guillem:

Per desgràcia, i a diferència del que farà Chalmers dos segles després, Foppens no diu quina és la seva font, per la qual cosa no sabem si es tracta d'un error seu, d'un error induït per altri o, per contra, si ell és justament l'únic que ens proporciona la informació correcta.

La segona referència de Chalmers és l'Académie des sciences et des arts, contenant les vies et les éloges historiques des hommes illustres, d' Isaac Bullart (2 vols., París: 1682). Tots dos volums es troben a Google Books des del 5 de novembre de 2009 i concretament a la pàgina 290 del volum II s'ocupa d'Abraham Ortelius. Si Foppens ens assegurava que Ortelius havia nascut el 4 d'abril, Bullart ens diu, en canvi, que va ser el dia 2. A més, també diu que el pare d'Abraham es deia Lleonard.

Davant d'aquesta disparitat d'informacions de les poques fonts que he trobat, i a l'espera que tingui ocasió de fer les investigacions pertinents in situ, em pregunto quin podia ser l'origen de la família Ortelius més enllà d'aquest William o Guillem que tan aviat fan pare com avi d'Abraham. I em pregunto també si seria possible que el llatí Ortelius no tingués com a nom original Oertel ni Wortel sinó Ortells, un cognom que existeix al País Valencià encara avui, un cognom que han portat catalans il·lustres com Joan Fuster i Ortells o el compositor Antoni Teodor Ortells (1650-1706). Mentre no pugui documentar la presència dels Ortells a Augsburg, i atès que sí he trobat, en canvi, que un cens de 1510 recull una persona que respon al nom de Guillem Ortells a Benicarló, em resisteixo a tancar la porta a una possible relació entre els cognoms Ortelius i Ortells i, per tant, a una possible ascendència valenciana del cosmògraf flamenc Abraham Ortelius. Més encara si tenim en compte que, com escriu Jordi Bilbeny en una recent col·laboració al número 5 del butlletí de Sobirania i Justícia, "quan ens aproximem a la ciència nàutica del segle XV, ens adonem que la totalitat dels estudiosos reconeixen que tota la cartografia mediterrània d'aleshores era feta per cosmògrafs catalans o italians".

Xavi Mir